

VZORNÁ HOSPODYNĚ ZE SAMOHRÁDKU

Blanka Petráková, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Studie se věnuje životnímu osudu manželky známého kněze, reformátora, spisovatele a pedagoga Josefa Hofera, učitelky a spisovatelky Boženy Hoferové. Na základě ručně psaného receptáře vydala v roce 1926 vlastním nákladem publikaci s názvem *Nauka o vaření*. Její život a činnost je synonymem snahy o modernizaci výuky vaření v českém školství a současně boje o zrovnoprávnění žen v církvi.

Úvod

V roce 2010 získalo Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně do své sbírky ručně psaný receptář podepsaný jménem Božena Obránská. Receptář v podobě linkovaného sešitu v pevných černých deskách, opatřený letopočtem 1912, se na první pohled příliš nelišil od řady podobných receptářů, jaké uchovává v kuchyňské zásuvce snad každá česká rodina coby památku na milovanou babičku a její kuchařské umění. Odlišoval se pouze krasopisem, nasvědčujícím, že je psán rukou školené učitelky a také systematickostí, s jakou byl koncipován jeho obsah. Při pátrání po historii sešitu vyšlo najevo, že příjmení Obránská patřilo za svobodna Boženě Hoferové, která v letech 1925 až 1957 žila v Luhačovicích. Jejím manželem byl proslulý Josef Hofer, kněz, pedagog a spisovatel, autor Kopaničářských povídek a řady dalších literárních děl.

Dětství a mládí

Božena Obránská se narodila roku 1892 ve Slatinkách u Prostějova. Vyrůstala v neutěšených poměrech coby odmítnuté nemanželské dítě římskokatolického kněze a farské kuchařky. Rodiče – Petr Lubojacký a Filoména Obránská – se dcerky zřekli a nehlásili se k ní. Nechtěného dítěte se ujali prarodiče z matčiny strany, díky nimž nebyla umístěna do sirotčince. Po smrti prarodičů se o ni starala matčina nejmladší neprovdaná sestra Anna Obránská. Vzdělání získala Božena zásluhou kaplana Josefa Hofera, působícího v době jejího dětství v blízkých Slatenicích. Hoferovi, obdařenému sociální citlivostí, se želelo strádající nadané dívenky, stal se jejím poručníkem a jeho přičiněním a díky jeho finanční podpoře mohla začít studovat v Přerově a připravovat se na povolání učitelky. Ubytování měla zajištěno v přerovském klášteře. Studium ukončila maturitním vysvědčením. Jejím zaměřením bylo odborné učitelství pro rodinné školy a domácí nauky.¹ Doplnovací zkoušky pro učitelky domácích nauk skládala později v září 1922 v Praze.

Narušený vztah s vlastními rodiči a trudné dětství vedly k tomu, že o to více přilnula ke šlechtnému knězi, který ji zachránil ze sociální i duševní bídy, jak sama několikrát vyjádřila v korespondenci. „V roce 1914 jsem první rok učitelovala. Onemocněl těžce můj otec a byla povolána moje teta Anna, aby jej ošetřovala. Chtěla prý mně psáti, ale nesměla, matka zakázala. Až otec zemřel, dostala jsem rychlý dopis od tety, ale den po pohřbu. Tehdy jsem myslela, že mně srdce pukne lítostí a bolem. Celý život jsem ho neviděla a ani tolik citu má matka neměla, ... abych ho naposledy doprovodila k hrobu.“² S matkou se Božena Hoferová usmířila až koncem jejího života, kdy se jí v nemoci ujala a dochovala ji ve své domácnosti.³

Po letech působení ve školství následovala Hofera na faru ve Starém Hrozenkově, kde se za něj provdala. Jejich sňatek se uskutečnil v utajení. „Nelze vyličiti, kolik různých útrap skýtá hořký život farské hospodyně. Jsem jedna z žen, která tak trpěla, ač jsem byla církevně oddána

se svým mužem; avšak za tehdejšího tvrdého absolutismu tvrdé hierarchie bylo nutno chovati tento sňatek v úplné tajnosti. Jen hrstka dobrých přátel o něm věděla. Ač jsem byla legitimní ženou se všemi právy, bylo mi přec jen léta prožívatí hořký život, plný skrývané a vnější nepravdy [...]. A odhodlala-li jsem se k tomuto veřejnému projevu, činím to proto, abych vykřikla na všechny dobré, inteligentní a soucitné ženy, aby v zájmu veřejné morálky, v zájmu důstojnosti ženy, a hlavně v zájmu zdravého vývoje národního pozvedly svého hlasu ve prospěch nápravy v životě žen, které z lásky spojily svůj život s životem kněze.“⁴

Josef Hofer

Josef Hofer (1871–1947) začínal svoji dráhu jako výpomocný učitel, protože na první pokus nedokončil kněžská studia v brněnském semináři. Později se však ke studiím vrátil, absolvoval teologii v Olomouci a v roce 1900 byl vysvěcen. Záhy se proslavil svojí nesmiřitelnou kritikou poměrů v církvi, publikovanou pod pseudonymem Rectus, což značí Spravedlivý, v olomouckém časopise Pozor. Jako farář působil v Zábřehu, Polance, Strážnici, Slatěnicích (dnes Slatinice) a v letech 1910 až 1920 ve „vyhnanství“ ve Starém Hrozenkově.⁵ Byl také náboženským spisovatelem, politickým publicistou a prozaikem, který do povědomí současníků vstoupil zejména jako autor národopisně zaměřených Kopaničářských povídek, Povídek z Kopanic a knihy Bohyně na Žitkově. Během desetiletého působení na Kopanicích sbíral lidové výšivky. Po vzniku Československa se Hofer začlenil do kněžského reformního hnutí. Ve svém boji za obrodu katolické církve se však dočkal neúspěchu a nakonec i vyobcování z katolické církve. V roce 1920 přestoupil do nově vzniklé Církve československé.

Manželství

V roce 1920, kdy Josef Hofer a Božena Obránská uzavřeli tajný sňatek, věřili, že brzy dojde k reformě katolické církve, bude zrušen povinný celibát kněží a oni budou moci svoje manželství zveřejnit.⁶ Situace v církvi se však zdaleka nevyvíjela podle jejich představ. V dopise rodinnému příteli Emilu Dlouhému-Pokornému o tom Hoferová napsala: „Poznala jsem svého muže, který mi porozuměl, a ačkoliv jsem neměla žádného důkazu, že s ním aspoň jako kuchařka budu žít, chtěla jsem býti jeho aspoň duchem po celý život. Mohla jsem se i dobře, ba lépe provdat, ale i takto jsem se jako ředitelka dívčí školy měla dobře. Ale šla jsem s ním dobrovolně, bez skládanky odhodlaná na všechno. A můj muž, taky osudem stíhán, jistě ve mně našel všecko. Vážím si ho a mám ho tak svrchovaně ráda, že se mi zdá, že bych pro něj šla na popravu a že bez něj nemohla bych vůbec existovat. Kdo k nám přijde, každý ten náš poměr vystihne a přímo mu závidí. Škoda, že má dnes už 50 let. Když myslím do budoucna, zešlela bych...“⁷

Počátkem července 1919 oddal Hofer v Hrozenkově četnického strážmistra Řídkého se svojí mladší sestrou Ludmilou, která byla do té doby jeho farskou kuchařkou.⁸ V polovině roku 1920 byl kvůli svým radikálním postojům vyobcován z katolické církve.⁹ Přestože byl již 1. května 1920 suspendován, působil dál jako farář a ještě koncem května světil sňatky. Rezignoval až o dva měsíce později, kdy na základě dehonestace jeho osoby v tisku a letáčích dorazila zpráva o exkomunikaci až na Kopanice. Manželé opouštěli milovaný Hrozenkov ve velmi napjaté atmosféře, venkovské společenství jejich tajný sňatek jednoznačně odsoudilo. Přesunuli se do Novosedel na Mikulovsku, kde si Hofer zajistil zaměstnání jako správce menšinové obecné školy. V novém domově však strádali jak kvůli izolaci, tak vzhledem k nevyhovujícímu a vlhkému obydlí. Neutěšené životní podmínky se podepsaly na zdraví rodiny. „Jsme zde tak zapadlí, a přitom máme hrozný byt jak v kriminále. Chtěla bych mezi své, abych mohla alespoň jednou za týden na české bohoslužby. Zde mezi těmi Němci člověk jen

živoří...“¹⁰ Na rozdíl od Hrozenkova, kde byl v roli faráře zcela zahlcen povinnostmi a publikoval spíše kratší texty o životě Kopaničářů jako podklady pro budoucí tvorbu, získal Hofer v Novosedlech prostor na to, aby se pustil do jejich literárního zpracování.¹¹ Roku 1921 se Hoferovým narodila dcera Anežka a o rok později syn Gorazd.¹²

Žena v církvi

Po boku svého manžela se Božena Hoferová věnovala literární činnosti, sdílela jeho snahy o reformu katolické církve a vystupovala proti kněžskému celibátu. Navíc v době, kdy zklamaný a vážně nemocný Hofer již svůj zápas víceméně vzdal, manželka převzala iniciativu a ve snaze přesvědčit českou katolickou veřejnost, zejména však zapůsobit na samotné ženy a jejich uvědomění, publikovala několik knih a řadu kratších textů s touto tematikou. V roce 1931 vydala knihu *Žena v církvi*¹³ a o rok později *Sňatek občanský nebo církevní*.¹⁴ V obou publikacích se snaží na řadě příkladů a citátů prokázat, že katolická církev ženou jako člověkem pohrdá a že žena v této církvi nemá místo.

V dopise Emilu Pokornému ze srpna 1929 žádá o zaslání knih Františka Sokola-Tůmy *Celibát*.¹⁵ Diskutované dílo ji velmi zajímá, v Luhačovicích je však nemůže sehnat, a proto by si je ráda alespoň zapůjčila. Přestože *Celibát* ještě nečetla, rozhodně se ale předem vyhrazuje proti tomu, že by její manžel měl být vzorem pro románového hrdinu pátera Hrdličku, a to přesto, že hned první kapitola románu, vydaného původně v Americe již roku 1906, pojednává o sporu Rectus a Kohn, který proslavil Josefa Hofera.¹⁶ Trilogie Sokola-Tůmy poutavě vystihuje složitou situaci románové postavy – hluboce věřícího muže, kterému postavení v katolické církvi nedovolí zvolit si svoji cestu a rigidní prostředí jej téměř zničí.¹⁷ Právě na základě zkušeností velké řady kněží i své vlastní byl Hofer již od mládí vytrvalým kritikem kněžského celibátu, který považoval za „hrozná a neomluvitelná násilí“.¹⁸ Zatímco nedůstojný a diskriminující celibát učitelé zrušil parlament hned v prvním roce existence československé republiky, celibát katolických kněží existuje i více než sto let od tajného sňatku Hoferových.

Samohrádek

Důsledkem nevhodných životních podmínek v Novosedlech začali mít Hoferovi zdravotní problémy, které je počátkem dvacátých let přivedly za léčbou do Luhačovic. Prostředí dynamicky se rozvíjejícího lázeňského místa se jim zalíbilo a jeho atmosféra prodchnutá národním romantizmem přispěla k rozhodnutí opustit Novosedly. Poté, co byl Hofer ze zdravotních důvodů penzionován, přestěhoval se

Vilka Samohrádek v Luhačovicích, šedesátá léta 20. století. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

11. listopadu 1924 s rodinou do Luhačovic do malé vilky jménem Samohrádek v Sušilově ulici.¹⁹ V dubnu 1925 proběhly ve vilce stavební úpravy a měsíc na to zažádala paní Božena o koncesi ke zřízení penzionu a veřejné dietní kuchyně. Udělená hostinská koncese dávala majitelce oprávnění podávat dietně upravené pokrmy.²⁰ Pro vedení penzionu byla paní Hoferová více než dostatečně kvalifikována a svoji zdatnost osvědčila mnohaletou úspěšnou praxí. Pension Samohrádek hostil řadu spokojených návštěvníků luhačovických lázní a nadšených strážníků.

Děti Hoferových Anežka a Gorazd vyrůstaly v Luhačovicích a nastoupily zde do obecné školy.²¹ Ani v lázeňském městečku však nezůstal nesmlouvavý kritik Josef Hofer v pozadí a záhy vstoupil prostřednictvím časopisecké kampaně do sporu se správou lázní, kterou obvinil ze zanedbávání hygienických norem.²² Proti jeho kritice se lázně ostře vyhranily a vypjatý konflikt s časopisem Pozor, v němž vyšla série kritických článků připisovaných Hoferovi, se táhl několik let. Hned na jaře 1925 se také bývalý kněz spojil s pokrokovým řídicím učitelem Jakubem Balharem a s lázeňským úředníkem Františkem Stavělou při organizování veřejných přednášek v hotelu Karel IV., jejichž cílem mělo být „rozbití Říma“, jak v tisku avizovala lidovecká opozice.²³ V čele s místním farářem P. Václavem Strmiskou svolala místní Lidová jednota na 29. března 1925 schůzi v hotelu Třeboň, kde za hlasité podpory katolické většiny bylo sestaveno prohlášení, v němž se katolíci luhačovické farnosti usnesli v sedmi bodech na svých zásadách, namířených proti prezidentu Masarykovi a učiteli Balharovi, a aby provedli „mravní popravu Hoferovu“. Tím bylo zaděláno na dlouholetý spor mezi účastníky rozmlísky. Děkan Strmiska dokonce Hofera žaloval za útok na jeho kněžskou čest a v roce 1934 byl Hofer odsouzen k peněžitému trestu.²⁴ Později však vášně ochladly, na aféry se pozapomnělo a při příležitosti Hoferových sedmdesátých narozenin vyšel v luhačovickém lázeňském zpravodaji oslavný článek Bohumila Haluzického, oceňující zejména jeho literární dílo věnované Kopanicím.²⁵ V kronice města se pak nalézají nekrolog z roku 1947, který oceňuje Hoferovo celoživotní úsilí a boj o nápravu poměrů, zejména však jeho národopisné a literární dílo.²⁶

V archivu Církve československé v Praze se dochovala posmrtná fotografie Josefa Hofera, která vyvrací domněnky, že se nechal pohřbít v kopaničářském kroji.²⁷ Pravdou však je, že to bylo jeho přání, stejně jako touha, aby byl pohřben ve Starém Hrozenkově, ke kterému silně přilnul, i přes dramatický závěr jeho tamního působení. Dokládá to mj. korespondence jeho syna Gorazda z období protektorátu s Bedřichem Rychlíkem ze Starého Hrozenkova, uložená v soukromém archivu.

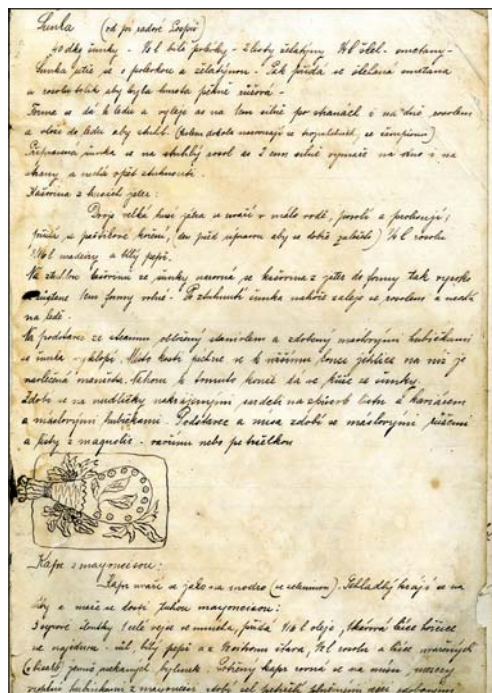
Po manželově smrti žila Božena Hoferová v Luhačovicích ještě deset let, poté vilku prodala a odstěhovala se z Luhačovic do Prahy k dceři.²⁸ Secesní vilka s názvem Samohrádek dnes již nestojí, byla zbourána při výstavbě městské polikliniky v osmdesátých letech 20. století.²⁹

Rukopisný receptář

V roce 1957 Božena Hoferová odešla z Luhačovic. Po rodině Hoferových se v městě dochoval pouze ručně psaný receptář z roku 1912, který věnovali muzeu potomci nových majitelů Samohrádku.³⁰

Receptář si paní Božena založila ve věku dvaceti let, kdy se připravovala na dráhu odborné učitelky. Snad už tehdy pomýšlela i na společensky složitě postavení farské kuchařky u svého patrona Josefa Hofera. Sešit kuchařských předpisů byl také základním pilířem pozdější veřejné kuchyně v jejím penzionu a hlavním podkladem pro kuchařskou knihu Nauka o vaření s rozpočty a kuchařskými předpisy, kterou autorka vydala vlastním nákladem.

Současné je rukopisný receptář příkladem vybraného, moderního, pestrého a racionálního, evropskou kuchyní ovlivněného stravování městských vrstev první třetiny minulého století. Originál tohoto pečlivě a krasopisně vedeného receptáře v podobě linkovaného sešitu je dnes uložený v etnografické sbírce Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Zde byl rukopis také přepsán do textového dokumentu, digitalizován a odborně zpracován. Podobných receptářů by se nepochybně našla v našich domácnostech ještě celá řada, jejich majitelkami i potomky bývaly velmi ceněny, pečlivě ochraňovány a zhusta využívány. Receptáře jsou dokladem jídelníčku našich předků, ale dosvědčují i vysokou odbornou úroveň soukromých kurzů, stejně jako spolkových, městských a veřejných odborných rodinných či hospodářských škol pro dívky, vznikajících u nás na přelomu 19. a 20. století. Přídatkem našeho receptáře je však jeho propojení s významnými osobnostmi moravské historie a kultury.

Předkrmy, rukopisný receptář Boženy Obránské, 1912. Fotoarchív Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Nauka o vaření

Roku 1926 vydala Božena Hoferová v Luhačovicích vlastním nákladem učebnici s názvem *Nauka o vaření*. V jejím úvodu definovala své krédo: „Správné a levné vyživování lidstva jest důležitým problémem doby, k jehož řešení jest povolána žena – hospodyně. Jak jej rozřeší, zaleží na jejích hospodyňských vědomostech a na pochopení poslání ženy – hospodyně vůbec. Vydá-li se v naší republice ročně přibližně 16 miliard za potraviny, jest v zájmu jednotlivých rodin, jakož i v zájmu celého národa, uměti je plně využiti a správnou úpravou poskytnouti lidstvu toho, čeho nutně k tělesnému i duševnímu vývinu potřebuje. Správné vyživování povede k zdravění tělesnému i národohospodářskému. Částečný návod k tomu podává tato kniha.“³¹

V publikaci *Nauka o vaření* autorka doplnila soubor receptů uvedených v ručně psaném sešitě o úvod zasvěcený principům stravování, složení stravy a typologii strážníků podle věku, způsobu života a vykonávané fyzické námahy. Správnou výživu lidského těla považuje za nejdůležitější podmínku zdravého vývoje člověka. Apeluje na budoucí hospodyňky, aby u vaření přemýšlely a osvojily si základní znalosti fungování lidského těla. Vyjmenovává živiny potřebné k výživě těla a upozorňuje na správné zacházení s potravinami tak, aby při vaření tyto živiny nepozbývaly. Následují obecnější návody k úpravě surovin, základy postupů při vaření polévek a druhů masa, rozpočty a podrobné a výstižné popisy jednotlivých kroků. Závěr publikace, která má 331 stran textu, tvoří obsah a abecední rejstřík.

Na své knize si Hoferová velmi zakládala a mrzelo ji, že neměla očekávaný ohlas. Proto zřejmě v dopise příteli Pokornému zareagovala popuzeně na jistě dobře míněný dárek od jeho

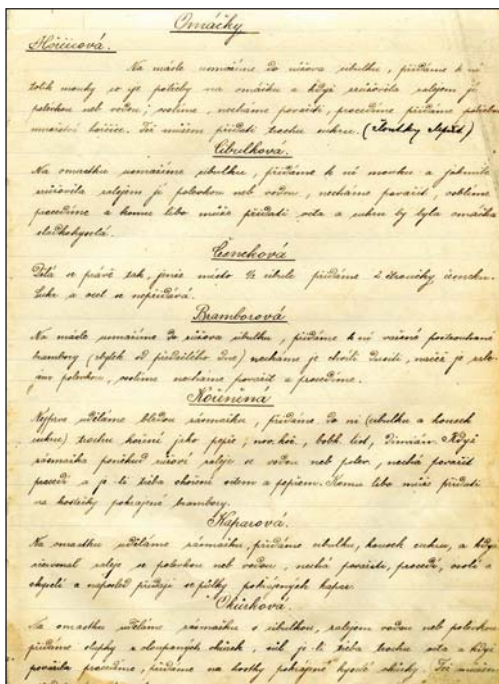
manželky v podobě „konkurenční“ kuchařky Marie Ůlehlové-Tilschové:³² „Udivilo mne, že mi pí. uč. poslala knihu Ůlehlové. Za vzácnou pozornost vřele děkuji a až ji dobře prohlédnu, dovolím si ji vrátit – vždyť kdybych ji potřebovala k orientaci, byla bych si ji obstarala. Ale zdá se mi přece jen, že moje je systematictější, neboť nashromáždít řůru často zbytečných poznatků pro široké vrstvy není snad ani žádoucí. Vidím, že jsem populárnější – a pak, není rozpočet na jídelní lístky a je spousta receptů pro dnešní jednoduché živobytí i pro žaludek spějící za zdravím. – Snad pro učitelky to má význam. Neosobují si kritiky a nedělám nárok přísného kritika. Je to pouze můj skromný a soukromý názor“.³³

Dnes můžeme stěží posoudit dobový ohlas její kuchařky oproti komplexnějšímu dílu produktivnější M. Ůlehlové-Tilschové, která se stala nesrovnatelně známější. V současné době povědomí o Hoferové „nauce“ v podstatě neexistuje a nereflktuje ji dokonce ani nejnovější odborná literatura vztahující se k historii české gastronomie a její výuky.³⁴ Je zřejmé, že Hoferová v Ůlehlové-Tilschové tušila svoji sokyni a úspěch jejích publikací jí byl trnem v oku.³⁵ Minimálně je na místě zdůraznit, že Hoferové Nauka o vaření předběhla první autorskou knihu M. Ůlehlové o čtyři roky a svojí koncepcí naznačila novou cestu české kuchyně a směřování výuky vaření. Hoferové složitý životní úděl však nedovolil téma hlouběji rozvinout. Manžel, neustále rozrušovaný bojem s předsudky a zklamáný neúspěšnou reformou katolické církve, onemocněl těžkou cukrovkou, přišel o nohy a stal se na své družce zcela závislým. Hoferová v podstatě sama živila obě děti výdělkem z provozu penzionu.

Ale dočkala se i momentů zadostiučnění. Např. v roce 1935 ji v Luhačovicích navštívila zejména v anglosaském světě známá editorka a autorka kuchařských knih Gwen L. Hughes z australského Melbourne, s níž společně strávila několik dní a navštívila i Kopanice, kde se nechaly obě vyfotografovat v kopaničářském kroji. Informace o tom přinesl článek v lázeňském zpravodaji. Odtud mimochodem pochází jediná fotografie B. Hoferové, kterou zatím známe. Její kvalita je však nevalná.³⁶

Předpisy

Rukopisné předpisy Boženy Hoferové uložené ve sbírce Muzea jihovýchodní Moravy a napsané patnáct let před vydáním Nauky o vaření jsou členěny obvyklým systémem na předkrmy, polévky, masité pokrmy, zeleninová jídla, jídla z ovoce a moučníky. Nalezneme zde dodnes obecně užívané recepty na pokrmy z tradičních místních surovin charakteristických pro prostou venkovskou stravu, nechybí ovšem ani předpisy na přípravu šneků,

Omáčky, rukopisný receptář Boženy Obránské, 1912. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

raků, lanýžů a dalších surovin, které dnes řadíme spíše k luxusním či málo dostupným. Pozornost zasluhuje řada návodů na způsob úpravy ryb, zejména kapra, štiky a tresky, zaujme nás pestrost druhů využívané zeleniny i nápaditost jejího zpracování a obliba dnes spíše opomíjených druhů mas jako telecího, hovězího a krůtího. Obzvláště propracované jsou předkrmy. Dělí se na teplé a studené a autorka si u nich poznamenala, že se mají podávat mezi polévkou a hovězím masem. K předkrmům řadí např. jemně nakrájenou uzenou kýtu (šunku) zdobenou rosolem a křenem, k níž se podává ocet, olej, pepř, sůl, houska anebo chléb s máslem. Dalším předkrmem může být uzený jazyk podávaný s křenem, a to studený nebo teplý. Jako předkrm jsou podle receptáře vhodné všechny druhy rosolovaných nebo marinovaných ryb, mořští raci s majonézou anebo losos s majonézou. Vhodná je též jemná zelenina jako chřest a květák, kuře v rosolu či husí játra v rosolu, paštika z husích jater, telecí nadívané vejci s majonézou, želatina a různé paštiky. Velkou péči věnuje kuchařka také zeleninovým oblohám a nejrůznějším přílohám vhodným k masu.

Mezi recepty na masitá jídla nalezneme například vepřovou kýtu se sardelmi, telecí po vlašsku, smažené telecí řízky, karlovarský kotouč, milánskou pečeň, dušeného krocana po anglicku, krocana s lanýží, krocana nadívaného mandlovou anebo kaštanovou nádivkou, svíčkové řezy plněné kašovinou, pečeného krocana, telecí mozek v roso-

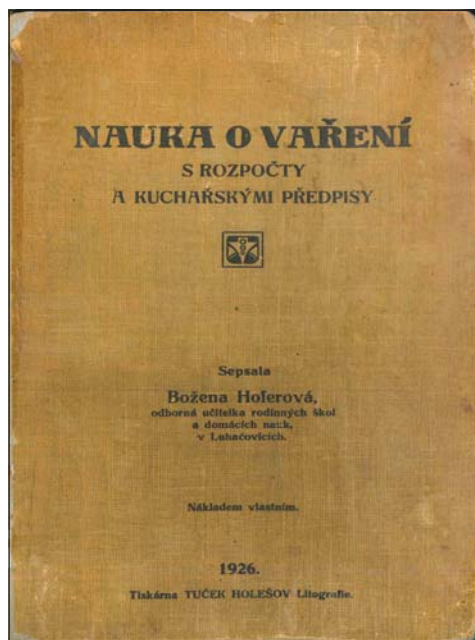
Anglická publicistka Gwen L. Hughes z Melbournu, nadšena Luhačovicemi a laskavostí Čechoslováků, posílá nám fotografii, na níž byla s paní Bož. Hoferovou zachycena v malebném kopaničářském kroji.

Gwen L. Hughes a Božena Hoferová v kopaničářském kroji, 1935. Zdroj: Lázeňský zpravodaj luhačovský.

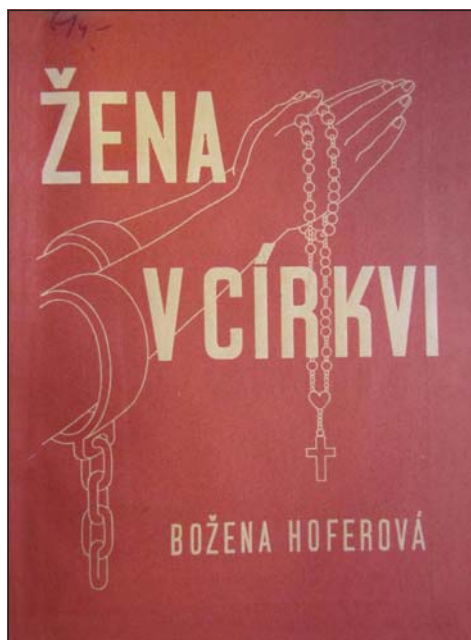
lu, nadívaný hovězí jazyk, skopovou pečeň, cikánský guláš, telecí guláš s rajskými jablky i vepřový závitek s nádivkou ze slaniny, cibulky, vajec, sardelek, uzeného jazyka a pistácií. Z polévek si Božena Hoferová zapísala jak prosté tradiční polévky z místních surovin, tak cizozemské recepty inspirované zejména středomořskou kuchyní: objevuje se zde hrachová a čočková polévka, polévka ze syrovátky, kyselého zelí, mléčná polévka kyselá, zahradnická, pivní, polévka z jarních bylinek, dršťková, celerová, gulášová, mozečková a rybí polévka, polévka z ovesných vloček, bramborová, špenátová, královská s telecím masem a zeleninou, kroupová s masem, mléčná, pastýřská a mozečková s houbami. Nechybí ani několik variant chlebové polévky. Vedle toho zde nacházíme recepty na vinnou polévku, italskou polévku s makarony a parmazánem, italskou zeleninovou minestrone s parmazánem a španělskou polévku s dušeným masem a zeleninou. Omáčky dělí Hoferová na studené a teplé a do svého receptáře zařadila např. hořčicovou, cibulkovou, česnekovou, bramborovou, kořeněnou, kaparovou, okurkovou, pažitkovou, houbovou, houbovou z čerstvých hub, rajskou omáčku, povidlovou omáčku, omáčku z ovocné šťávy, šípkovou, pomerančovou, citronovou, kmínovou, vinnou, studenou

křenovou omáčku, teplou smetanovou křenovou omáčku, křenovou omáčku s pomerančem, vinnou majonézu a smetanovou majonézu, která se podávala k rybě. Velkou péčí věnuje receptář návodům k ukládání zeleniny na zimu a postupu sušení, nakládání a konzervování zeleniny a ovoce. Rozsáhlou kapitolu tvoří sladké moučníky, cukroví a dorty. Jen na koblíhy zde můžeme nalézt hned patero různých předpisů. Ovocné koláče, buchty a knedlíky doplňují návody na nejrůznější marmelády, rosoly a zavařované ovoce včetně ořechů, černého bezu a lesního ovoce. Z drobného cukroví zde můžeme pro příklad vyjmenovat alespoň zázvorky, linecké cukroví, piškotové brambory plněné čokoládovým a kávovým krémem, mandlové či ořechové rohlíčky, máslové rohlíčky a vanilkové rohlíčky, oříškové tabulky, piškotové závitky, nugát, máslové trubičky, mandlové obloučky, indiány, marcipán, pařížské proužky, kávové a sněhové hubinky, nadívaný perník, cukrové fíky, medvědí pacičky a kornoutky, které následuje dlouhá řada dalších pochoutek.

V receptáři Boženy Hoferové (i v řadě dalších příkladů z 1. poloviny 20. století) jsou patrné obecně přijímané proměny moravské a české kuchyně, které byly prosazovány v tehdejších progresivních školách a kurzech pro dívky. Hospodárné stravování moderní doby upouštělo od přípravy extrémně složitých, zdlouhavých a nákladných jídel složených z mnoha chodů, jako tomu bylo ještě v dobách M. D. Rettigové. Soustřeďovalo se na čtyři chody svátečního obědového menu (předkrm, polévka, hlavní jídlo, zákusek), které důvtipně kombinovalo tak, aby bylo v silách jedné kuchařky připravit je bez pomoci služebné síly. Přestože ne vždy uplatnily hospodyňky v každodenní praxi vše, co si v době školních studií zapsaly do svých osobních receptářů, i tak se můžeme jen obdivovat modernímu pojetí, širokému repertoáru surovin a nápadité pestrosti pokrmů vařených podle podobných vzorů v městských domácnostech.

Titulní strana publikace *Nauka o vaření*, 1926. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Titulní strana publikace *Žena v církvi*, 1931. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Závěr

V současné době je naše strava mnohdy založena na hotových jídlech a polotovarech, přesylena přidanými látkami, náhražkami a globálními produkty. Je přirozené, že mnozí strávníci se od této unifikované kuchyně odvracejí a touží po změně, pátrají po autentických chutích a objevují luxus poctivého doma připraveného jídla. Současná česká kuchyně prochází jakýmsi národním obrozením a kulinářské umění se stává kulturním tématem a turistickým cílem. Zařité předsudky o tom, že tradiční kuchyně je příliš těžká a kalorická, jsou vyvraceny vyhlášenými kuchařskými mistry a po jejich vzoru se k české kuchyni navrací i další gurmáni. Velkou oporou jim mohou být záchranné výzkumy, dokumentace a následné kurzy a veřejné předvádění lokálních receptur lidové stravy, které provádí řada muzejních, osvětových pracovníků a profesionálních i neprofesionálních kuchařů, včetně etnografek a etnografů Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Nic nebrání tomu, aby se některé starší recepty vrátily do našich jídelníčků a oživily a zpestřily je jak využitím opomíjených surovin, tak prostřednictvím návratu k jednoduchosti či k pozapomenutým postupům, třeba právě těm z receptáře Boženy Hoferové. Přestože se se svou učebnicí vaření neproslavila stejně jako její vrstevnice Marie Ůlehlová-Tilschová a další autorky, musíme si s odstupem stovky let cenit její životní odvahy, snahy o modernizaci českého kuchařského umění a obrodu výuky vaření, stejně jako boje o zrovnoprávnění žen v církvi. Otazníků kolem dětství, studia, pedagogického a literárního působení Boženy Hoferové je ještě velká řada. Stejně jako odkaz Josefa Hofera stojí její osudy za důkladné zpracování.

Poznámky:

- 1 V korespondenci s Emilem Dlouhým-Pokorným z roku 1920 Hoferová zmiňuje, že působila i jako ředitelka dívčí školy, prozatím však nebyly nalezeny k tomu žádné doklady. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, Korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou. Emil Dlouhý-Pokorný (1867–1936) byl politik, církevní činitel, spoluzakladatel Církve československé (husitské), viz Dlouhý-Pokorný Emil 12. března 1867 – 5. září 1936 – Personal (cas.cz).
- 2 Dopis ze dne 10. září 1920 odeslaný z Novosedel. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, Korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 3 Filomena Obránská zemřela v Luhačovicích 19. února 1932 ve věku 68 let.
- 4 Dopis ze dne 29. dubna 1920 odeslaný ze Starého Hrozenkova, s podpisem B. Obránská. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 5 MAREK, Pavel. *Setkání: osobnost v politickém a veřejném životě na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Pro Centrum dějin křesťanské politiky na katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vydalo nakl. Gloria, 2010, s. 268–269.
- 6 Hoferovi byli sezdáni evangelickým farářem Oskarem Malým z Uherského Brodu, viz Muzeum Jana Amose Komenského, sign. BU 1169. LEBÁNEK, Josef. *Životopis Josefa Lebánka z Vápenic*, 1976, s. 11.
- 7 Dopis ze dne 26. června 1920 zaslaný ze Starého Hrozenkova, podepsaný B. Hoferová. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 8 Ludmila Hoferová, narozená ve Snovídkách 20. března 1887. [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/10799?image=21600010-000253-003377-000000-011974-000000-00-B00225-00390.jp2>.
- 9 J. Hofer byl suspendován 1. května 1920, ale působil jako farář dál, rezignoval o dva měsíce později. Stal se řadovým členem církve československé husitské, ale ne duchovním.

- 10 Dopis ze dne 13. srpna 1920 odeslaný z Nového Sídla, Neusiedel, Novosedly u Mikulova. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 11 Viz Hoferův dopis B. Rychlíkovi do Starého Hrozenkova ze dne 7. prosince 1942. Soukromý archiv.
- 12 Anežka Hoferová se narodila v Novosedlech 13. ledna 1921.
- 13 HOFEROVÁ, Božena. *Žena v církvi*. Brno: Nakladatelství pokrokové strany, 1931. 78 s. V letech 1931 a 1933 vyšla Hoferovi ještě dvoudílná kritika *Římská církev v nedbalkách*, následovala řada kratších kritických, ale i národopisných textů.
- 14 HOFEROVÁ, Božena a MILDE, Lubomír. *Sňatek občanský nebo církevní: odpověď pražskému arcibiskupu Dr. Karlu Kašparovi*. Praha: Nakladatelství Volné myšlenky, 1932. 61 s.
- 15 SOKOL TŮMA, František. *Celibát: původní román kněze o třech dílech*. Praha: Julius Albert, 1929–1932.
- 16 Dopis z 30. srpna 1929, odesláno z Luhačovic. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 17 Celibát díly I, II, III – František Sokol – Tůma. [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: <https://auk-ro.cz/celibat-dily-i-ii-iii-frantisek-sokol-tuma-6988804341>. „*Román kněze o třech dílech. Trojdílný ‚Celibát‘ je skvostnou knihou konfliktu nadřazené moci duchovní a světské se služebníkem božím, který přes své poslání dovedl si uchovati vrozený pud po pokroku. Jako takový nemůže bez diskuse nechat otázku nuceného celibátu. Hnuší se mu lež a přetvářka a je štván od těch, kdož si hoví raději v přítími pohodlných služeb církve a brodí se kalem pokrytectví a pomluv. Kněz Sokola-Tůmy je příliš čistý pro církev, jež ráda na svých farách připouští nelegitimní svazky duší, než dovolenou pravdu před světem. Všichni ti, kteří znají případy, jež jsou obdobou tohoto Celibátu, budou uchvázeni křesťalovými charaktery tohoto osvíceného kněze a ženy, jež se před světem vyznala z této dojemné lásky.*“
- 18 MIKULKA, Radek. Josef Hofer, rodák ze Snovídek, a aféra kolem arcibiskupa Kohna. *Vyškovský deník* (10. června 2007).
- 19 Sušilova ulice čp. 319, dnes ulice nese název Příční. Viz Státní okresní archiv Zlín – Klečůvka (dále SOKA), Archiv města Luhačovice, Stavební archiv.
- 20 SOKA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, Živnostenský rejstřík.
- 21 V letech 1928 a 1929 zahájily děti Hoferových školní docházku v Obecné škole v Luhačovicích. Na svého spolužáka a spojence klukovských lumpárén Gorazda Hofera vzpomínal např. pamětník Vincenc Jančařík (1923–2021).
- 22 Spor Hofer – Dr. Žáček – Útisk, Moravský zemský archiv v Brně, fond H519, Akciová společnost Lázně Luhačovice, inv. č. 42/3.
- 23 Kulturní boj v Luhačovicích, *Našinec* 61, č. 77, (5. dubna 1925), s. 1.
- 24 Nejvyšší soud o Hoferovi, *Den* 23, 31. 8. 1934, č. 202, s. 1.
- 25 HALUZICKÝ, Bohumil. K sedmdesátinám Josefa Hofera. *Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj* 14, č. 19, (15. prosince 1941), s. 7.
- 26 SOKA Zlín, Archiv města Luhačovice.
- 27 Posmrtný obrázek Hofer-Rectus, 8. března 1947. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 28 Dcera Anežka Lysá darovala v roce 1981 pozůstalost po Josefu Hoferovi Moravskému zemskému muzeu v Brně. Část pozůstalosti je uložena v Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě a řada dokumentů v Muzeu Bojkovska v Bojkovicích.
- 29 Dům koupila od Hoferových paní Magdalena Svobodová, roz. Kokrdová (1886–1966), která zemřela v Samohrádku. Podle informace její dcery Marty Burešové, roz. Svobodové (1920–2014) z roku 2012.
- 30 Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, inv. č. E24799, přír. č. 434/2013.
- 31 HOFEROVÁ, Božena. *Nauka o vaření s rozpočty a kuchařskými předpisy*. Holešov: nákladem vlastním, 1926, s. 1. Vytiskeno tiskárnou Tuček v Holešově.
- 32 ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, Marie. *Moderní kuchařka: systém racionálního vaření*. Praha: Československý kompas, 1930. 138 s.
- 33 Dopis z 9. března 1935, odesláno z Luhačovic. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.

- 34 Viz např. RÝDL, Karel. Vznik a vývoj odborného školství pro gastronomii v českých zemích do roku 1948. In: Jedličková, Blanka, Lenderová, Milena, Kouba, Miroslav a Říha, Ivo, eds. *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I., Evropská gastronomie v proměnách staletí*. Pardubice-Polabiny: Univerzita Pardubice, 2016, s. 237–259; nebo CILEČKOVÁ, Vendula. Novinky v české gastronomické literatuře před 2. světovou válkou: o vývoji nových druhů kuchařských knih a proměnách tohoto žánru mezi lety 1900–1938. *Národopisný věstník* 81, č. 1, s. 86–110.
- 35 Dopis z 9. března 1935, odesláno z Luhačovic. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 36 B. Hoferová s Gwen Hughes v kopaničářském kroji. *Lázeňský zpravodaj luhačovský* 8, 1935, č. 26, (15. září 1935), s. 5.

Prameny:

- Moravský zemský archiv v Brně, fond Akciová společnost Lázně Luhačovice, inv. č. H 519.
 Muzeum Jana Amose Komenského, Uherský Brod, sign. BU 1169.
 Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Odborná škola pro ženská povolání Uherské Hradiště, 1913–1951, inv. č. 740.
 Státní okresní archiv Zlín, fond Archiv města Luhačovice, inv. č. 176.
 Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence E. Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou 1920–1936.

Literatura:

- CILEČKOVÁ, Vendula. Novinky v české gastronomické literatuře před 2. světovou válkou: o vývoji nových druhů kuchařských knih a proměnách tohoto žánru mezi lety 1900–1938. *Národopisný věstník* 81, č. 1, s. 86–110.
- HALUZICKÝ, Bohumil. K sedmdesátinám Josefa Hofera. *Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj* 14, č. 19, (15. prosince 1941), s. 7.
- HOFEROVÁ, Božena. *Nauka o vaření s rozpočty a kuchařskými předpisy*. Holešov: nákladem vlastním, 1926. 331 s.
- HOFEROVÁ, Božena. *Žena v církvi*. Brno: Nakladatelství pokrokové strany, 1931. 78 s. Pokrokový sborník Volné slovo, roč. I, sv. 4–6.
- HOFEROVÁ, Božena a MILDE, Lubomír. *Sňatek občanský nebo církevní: odpověď pražskému arcibiskupu Dr. Karlu Kašparovi*. Praha: Nakladatelství Volné myšlenky, 1932. 61 s.
- HOFEROVÁ, Božena. *Správnou výživou ke zdraví*. Praha: Melantrich, 1940. 147 s.
- HUGHES, Gwen L., ed. *Some Tested Recipes*. Melbourne: Colonial Gas Association Ltd., 1929 (další vydání 1932, 1935).
- Kulturní boj v Luhačovicích. *Našinec* 61, č. 77, (5. dubna 1925), s. 1.
- Lázeňský zpravodaj luhačovský* 8, 1935, č. 26, (15. září 1935), s. 5.
- LEBÁNEK, Josef. *Životopis Josefa Lebánka z Vápenic*, 1976.
- MAREK, Pavel. *Setkání: osobnost v politickém a veřejném životě na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Pro Centrum dějin křesťanské politiky na katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vydalo nakl. Gloria, 2010, s. 268–290.
- MIKULKA, Radek. Josef Hofer, rodák ze Snovídek, a aféra kolem arcibiskupa Kohna. *Vyškovský deník* (10. června 2007).
- RÝDL, Karel. Vznik a vývoj odborného školství pro gastronomii v českých zemích do roku 1948. In: Jedličková, Blanka, Lenderová, Milena, Kouba, Miroslav a Říha, Ivo, eds. *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I., Evropská gastronomie v proměnách staletí*. Pardubice-Polabiny: Univerzita Pardubice, 2016, s. 237–259.
- SOKOL TŮMA, František. *Celibát: původní román kněze o třech dílech*. Praha: Julius Albert, 1929–1932.
- ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, Marie. *Moderní kuchařka: systém racionálního vaření*. Praha: Československý kompas, 1930. 138 s.

Elektronické zdroje:

DLOUHÝ-POKORNÝ, Emil. In: *Biografický slovník Historického ústavu AV ČR*. [online]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/DLOUH%C3%9D-POKORN%C3%9D_Emil_12.3.1867-5.9.1936.

Celibát díly I, II, III – František Sokol – Tůma. [online]. Dostupné z: <https://aukro.cz/celibat-dily-i-ii-iii-frantisek-sokol-tuma-6988804341>.

Ludmila Hoferová, Starý Hrozenkov, matrika oddání 1914–1937. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/10799?image=21600010-000253-003377-000000-011974-000000-00-B00225-00390.jp2>.

PhDr. Blanka PETRÁKOVÁ (n. 1964) je zaměstnána v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně jako etnologka a vedoucí Muzea luhačovického Zálesí. V muzejní praxi se zaměřuje na lidovou výtvarnou kulturu a luhačovické lázeňství. Dlouhodobě se věnuje tematice lidového oděvu na Zálesí a jižním Valašsku.

Exemplary Housewife from Samohrádek

Abstract

In 2010 the Museum of South-East Moravia in Zlín obtained into its collection a manuscript of the book of recipes signed by Božena Obránská. During the investigation on the history of the exercise book it turned out that the surname Obránská belonged to Božena Hoferová before she got married. In 1925 to 1957 she lived in Luhačovice. Her husband was a famous Josef Hofer, a clergyman, church reformer, pedagogue and writer, the author of *Stories from Kopanice* and other writings. Together with her husband Božena Hoferová devoted her life to writing fiction, sharing her husband's endeavour for reformation of Catholic church and protesting against celibacy. At the time when Hofer gave up his struggle being seriously ill, she published several books as well as shorter texts with the topic. In 1931 she published the book *Woman in Church*, and a year later the books called *Civil or Church Marriage*. In both cases she tried to prove that Catholic Church disdains woman as a human being and that there is no place for women in Catholic Church by a lot of quotes and examples. Based on a manuscript which she remade and completed with an expert foreword she published a textbook on cooking at her own expense called *Nauka o vaření*. Even though the textbook did not make her famous as her peer Marie Úlehlová-Tilschová as well as other female authors of the time we have to appreciate her life courage, struggle for modernizing Czech art of cooking and for revival of cooking education as well as her fight for emancipation of women in church even after one hundred years.

Key words: Božena Hoferová, Josef Hofer, Luhačovice, a book of recipes, *Nauka o vaření*, woman in church, celibacy

Vorbildliche Hausfrau aus der Villa Samohrádek

Zusammenfassung

Im Jahr 2010 erwarb das Regionalmuseum Südostmähren in Zlín für seine Sammlungen ein handgeschriebenes Rezeptbüchlein, unterzeichnet mit dem Namen Božena Obránská. Bei Nachforschungen nach der Geschichte des Hefts kam zutage, dass der Nachname Obránská der Geburtsname von Božena Hoferová war, die in den Jahren 1925 bis 1957 in Luhačovice wohnte. Ihr Ehemann war der berühmte Josef Hofer, Priester, Kirchenreformer, Pädagoge und Schriftsteller, Verfasser der Erzählungen aus der Region Kopanice (*Kopaníčářské povídky*) und weiterer Werke. An der Seite ihres Mannes widmete sich Božena Hoferová der literarischen Tätigkeit, beteiligte sich an seinen Bemühungen um eine Reform der katholischen Kirche und trat immer wieder gegen das Zölibat

der Priester auf. Zu einer Zeit, in der der schwerkranke Hofer seinen Kampf bereits mehr oder weniger aufgegeben hatte, veröffentlichte sie einige Bücher und zahlreiche kurze Texte zu dieser Thematik. Im Jahr 1931 gab sie das Buch *Die Frau in der Kirche (Žena v církvi)* heraus und ein Jahr später *Zivile oder kirchliche Eheschließung (Sňatek občanský nebo církevní)*. In beiden Schriften bemüht sie sich, an einer Reihe von Beispielen und Zitaten nachzuweisen, dass die katholische Kirche die Frau als Menschen missachtet und dass die Frau in dieser Kirche keinen Platz hat. Aufgrund des handschriftlichen Heftes, das sie überarbeitete, erweiterte und mit einem fachlichen Vorwort ergänzte, gab Božena Hoferová 1926 in Luhačovice im Selbstverlag ein Kochlehrbuch mit dem Namen *Kochlehre (Nauka o vaření)* heraus. Obwohl sie mit ihrem Kochbuch nicht berühmt wurde, ebenso wie ihre Altersgenossin Marie Úlehlová-Tilschová und weitere Verfasserinnen jener Zeit, müssen wir im Abstand von einhundert Jahren ihren Lebensmut, ihre Bemühungen um eine Modernisierung der tschechischen Kochkunst und eine Erneuerung der Kochlehre achten, ebenso wie ihren Kampf um die Gleichberechtigung der Frauen in der Kirche.

Stichwörter: Božena Hoferová, Josef Hofer, Luhačovice, Rezeptbuch, *Kochlehre*, die Frau in der Kirche, Zölibat